

vlotte inschakeling van het Nederlandse bedrijfsleven in de Duitse oorlogseconomie), van '47 af de ene hoge overheidsopdracht na de andere kreeg, of toen de vroegere directeur van de Nederlandse Heidemaatschappij ir. C. Staf (die, met instemming van Hirschfeld, in de zomer van '41 het uitzenden van Nederlandse landbouwers naar de door Duitsland aan de Sowjet-Unie te ontroven gebieden had bevorderd) van '51 tot '59 minister van defensie was in vier verschillende kabinetten – trouwens, dat prof. dr. J. E. de Quay in '59 minister-president werd, leidde slechts tot één publiek protest: protest van de Utrechtse historicus prof. dr. P. Geyl die er aan herinnerde dat de Quay in de zomer van '40 als lid van het Driemanschap van de Nederlandse Unie de parlementaire democratie had verzaakt en aanpassing aan het Derde Rijk gepredikt; Geyls protest verscheen in het weekblad *Vrij Nederland* en werd nergens in de dag- en weekbladpers overgenomen.

Zo leek het aan het einde van de jaren '50 alsof de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog nimmer meer een belangrijke rol zouden spelen in de Nederlandse samenleving.

In de jaren '60 begon zich een drastische wijziging af te tekenen.

Hierbij hebben, menen wij, ook buitenlandse factoren een rol gespeeld. Om te beginnen kwam in die tijd in de Bondsrepubliek Duitsland een neo-Nazi-partij naar voren, de *National-Demokratische Partei*, hetgeen in Nederland bij velen, die toch al argwaan koesterden jegens de grote buurstaat, de beduchtheid wekte dat het nationaal-socialisme er weer aan de macht zou komen. Dan werd in '60 Adolf Eichmann, de organisator en coördinator van de *Endlösung* welke aan ruim vijf miljoen Joden het leven had gekost, door de Israëlische geheime dienst uit Argentinië ontvoerd – hij stond in '61 in Jeruzalem terecht en het tegen hem gevoerde proces, waaraan alle media (en nu ook het medium van de televisie) veel aandacht besteedden, gaf met name door de getuigenissen van overlevenden een bij uitstek indringend beeld van de ongeëvenaarde massamoord. Eerder al hadden documentaire films die aan de hand van authentieke opnamen gruwelen, door de Nazi's bedreven, in beeld hadden gebracht, in de Nederlandse bioscopen een groot publiek getrokken – een nog groter publiek volgde in de jaren '60-'65 de een-en-twintig door mij samengestelde en gepresenteerde programma's van de serie *De bezetting* die een mede uit getuigenissen opgebouwd relaas bevatten van wat (zowel door Duitsland als door Japan) in de Tweede Wereldoorlog de Nederlanders was aangedaan. Al deze voorlichting deed kritische vragen rijzen: hoe was dat alles mogelijk geweest? Wie hadden in een land als Nederland de bezetter feitelijk tegengewerkt en wie niet?